

Mariusz Bartnicki

"Dzieje Urzędowa", red. Ryszard Szczygieł, Marian Surdacki, Lublin–Urzędów 2011 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 38, 230-232

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dzieje Urzędowa, red. Ryszard Szczygła i Marian Surdacki, Lublin–Urzędów 2011, Wydawca: Towarzystwo Ziemi Urzędowskiej, ss. 514

Wśród wielu opracowań, różnej zresztą wartości, dotyczących dziejów miejscowości i regionów z terenu Lubelszczyzny uwagę zwraca licząca ponad 500 stron monografia Urzędowa, wydana staraniem Towarzystwa Ziemi Urzędowskiej. Przygotowana została przez zespół historyków UMCS oraz miejscowych miłośników regionu, a opublikowana pod redakcją prof. Ryszarda Szczygła z UMCS i prof. Mariana Surdackiego z KUL. Książka prezentuje w sposób niezwykle ciekawy dzieje dotyczące jednego z najważniejszych miast południowej Lubelszczyzny, stolicy starostwa niegrodowego i powiatu w okresie staropolskim.

Monografia ma układ chronologiczny. Od koncepcji omawiania dziejów miasta odbiegają jedynie dwa pierwsze rozdziały, charakteryzujące środowisko przyrodnicze oraz przemiany kulturowe, jakie miały miejsce w południowej części Lubelszczyzny, w okolicach późniejszego Urzędowa i Kraśnika, w pradziejach i średniowieczu. Począwszy od rozdziału III, znajdujemy systematyczny wykład dziejów Urzędowa, przedstawiający kolejne epoki i różnorodne aspekty związane z dziejami miasta, a potem osady. Rozpoczyna go rozdział napisany przez R. Szczygła, prezentujący zagadnienia dotyczące lokacji miasta na prawie niemieckim oraz jego dziejów w okresie jagiellońskim. W osobnych podrozdziałach zostały przedstawione poszczególne aspekty związane z funkcjonowaniem osady. Autor omówił ustrój miasta i jego władze, herb miejski, rozwój przestrzenny osady, problemy życia społecznego i gospodarczego. Zostało również scharakteryzowane życie religijne i oświatowe jego mieszkańców, omówiono rolę miasta w życiu politycznym regionu i kraju, miejsca obrad sejmiku ziemi lubelskiej do 1536 r.

Kolejne dwa rozdziały autorstwa M. Surdackiego poświęcone zostały dziejom Urzędowa w czasach królów elekcyjnych i okresie zaboru austriackiego. Autor ukazał proces stagnacji miasta, który był następstwem wyniszczających wojen połowy XVII w. i burzliwych wydarzeń przełomu XVII i XVIII stulecia, nieoszczędzających tego ośrodka miejskiego.

Przekonujący obraz miasta w pierwszej połowie XIX stulecia przedstawił M. Mądziak. Urzędów należał wówczas do miast o średnim potencjale demograficznym, plasował się na podobnej pozycji pod względem zaludnienia jak Biłgoraj czy Janów. Ewenementem wyróżniającym ów ośrodek spośród innych w regionie, jak zauważał Autor, była względna jednolitość narodowo-wyznaniowa osady. Zamieszkiwali ją właściwie tylko Polacy – katolicy.

Kolejny rozdział – VII, opracowany przez zmarłego przed kilku laty Bronisława Mikulca, omawia dzieje Urzędowa od powstania styczniowego do końca I wojny światowej. Dla Urzędowa był to okres dość istotnych zmian, z których najważniejsza była utrata statusu miasta, co było efektem represji popowstaniowych. Autor scharakteryzował strukturę narodowo-wyznaniową osady, jej życie gospodarcze oraz pełnione funkcje. Wiele miejsca poświęcił różnym przejawom aktywności społeczno-politycznej jej mieszkańców.

Dzieje najnowsze Urzędowa omówiono w trzech kolejnych rozdziałach. Pierwszy, autorstwa Z. Zaporowskiego, charakteryzuje osadę w okresie dwudziestolecia międzywojennego. Jak zauważa Autor, funkcjonowanie Urzędowa w niepodległym

państwie spowodowało wyzwolenie wielu inicjatyw kulturalnych, gospodarczych, oświatowych i politycznych wśród jego mieszkańców.

Życie mieszkańców Urzędowa w czasie okupacji niemieckiej zostało omówione przez Wita Szymanka, regionalistę z Kraśnika, zaś czasy Polski Ludowej stanowią treść kolejnego rozdziału – X, autorstwa Tadeusza Surdackiego z Urzędowa. Współczesna historia tej osady została ukazana w dwu ostatnich rozdziałach napisanych przez Józefa Gałkowskiego (*W III Rzeczpospolitej*) i Andrzeja Słowika (*Urzędów współczesny*). Całość uzupełniają indeksy: osobowy i miejscowy.

Wśród prezentowanych w monografii problemów szczególną uwagę zwracają rozważania R. Szczygła dotyczące okoliczności lokacji miasta. Autor, drobiazgowo analizując dostępny materiał źródłowy, wyjaśnił sporną dotychczas kwestię przywileju królewskiego Władysława Jagiełły wydanego 13 lipca 1405 r. Akt ten był uważany przez niektórych badaczy (m.in. K. Myslińskiego) za przywilej lokacyjny. R. Szczygieł, odrzucając powyższą hipotezę, wskazał na przesłanki źródłowe, które pozwalają stwierdzić, że miasto powstało wcześniej, w ostatniej ćwierci XIV w. (przed 1399 r.). Argumentu, by tak przypuszczać dostarcza przywilej lokacyjny wsi Dzierzkowice z 11 marca 1405 r., w którym odnotowano, że wieś leży na terenie powiatu urzędowskiego. Jak zauważa Autor, jest to dowód na funkcjonowanie miasta, przed wydaniem przywileju z 13 lipca 1405 r., uznawanego za lokacyjny. Ostateczne potwierdzenie tej hipotezy, było możliwe dzięki inicjatywie dr Małgorzaty Ciosmak z Politechniki Lubelskiej, która spowodowała, że w „Głosie Ziemi Urzędowskiej” z 2006 r. ukazał się artykuł o liście króla Władysława Jagiełły wystawionym najprawdopodobniej w końcu 1398 r. w Urzędowie, a przechowywanym w Archiwum Watykańskim. Jest on najstarszym dowodem istnienia osady już w końcu XIV stulecia.

Autor gruntownie rozważył również przyczyny, dla których podjęto decyzję o lokacji miasta. Jego zdaniem zamysł zorganizowania ośrodka miejskiego wynikał z konieczności powołania nowego centrum administracyjnego dla dóbr królewskich na obszarze południowej części ziemi lubelskiej. R. Szczygieł wiąże lokację Urzędowa z szerszą polityką miejską Jagiełły w południowej części Małopolski i na Rusi Czerwonej, której celem było polepszenie obsługi dworu królewskiego przemierzającego szlak Wilno-Kraków i królewskie objazdy kraju.

Równie interesująco prezentują się rozważania M. Surdackiego dotyczące dziejów szkolnictwa urzędowskiego. Jak wynika z obserwacji Autora, do połowy XVII w., stało ono na wysokim poziomie, co zmienia nieco nasze poglądy na szkolnictwo parafialne w omawianym okresie. Późniejsze wydarzenia związane z wojnami XVII w. przyczyniły się do jego upadku. Jak zaznacza jednak M. Surdacki, w okresie świetności miejscowej szkoły parafialnej edukację rozpoczynało w niej wiele wybitnych postaci, m.in. Marcin z Urzędowa, przyrodnik i profesor Akademii Krakowskiej. Mimo skąpych materiałów źródłowych M. Surdackiemu udało się nakreślić niezwykle przekonujący obraz funkcjonowania miasta w trudnym okresie utraty przez państwo polskie suwerenności. Dysponował bowiem zachowanymi z tego okresu księgami miejskimi. Opisał też życie codzienne mieszkańców, co nie zawsze spotyka się w monografiach miejskich.

Znacznym ułatwieniem dla czytelnika są liczne uzupełniające tekst kolejnych rozdziałów zestawienia tabularyczne, dotyczące różnych zjawisk związanych

z funkcjonowaniem miasta. Pozwalają one na wyrobienie sobie wyobrażenia o kondycji gospodarczej ośrodka, jego strukturze ludnościowej czy stanie oświaty i szkolnictwa w omawianych okresach. Uwagę zwraca staranne wydanie monografii, zarówno pod względem edytorskim, jak i graficznym. Publikacja zawiera liczne ilustracje barwne oraz mapy, które ukazują rozwój Urzędowa na przestrzeni wieków.

Oceniana monografia jest pierwszą próbą tak wnikliwego i kompleksowego spojrzenia na historię miasta i jego okolic. Mimo że opracowanie jest dziełem kilku autorów, wyraźnie zachowana została jednolita koncepcja pracy, której myślą przewodnią była rola i znaczenie Urzędowa w sieci miejskiej południowej części ziemi lubelskiej od momentu powstania do czasów nam współczesnych. Znaleźć tu można wiele oryginalnych koncepcji i sposobów nowych interpretacji źródeł dotyczących dziejów tej osady. Recenzowana monografia jest więc ważną pozycją nie tylko dla miłośników historii Urzędowa, lecz również dla badaczy zajmujących się dziejami Lubelszczyzny oraz historyków miast polskich.

*Mariusz Bartnicki
Lublin*